Минулася коротенька весняна ніч. І коні, і воли напаслися і собаки навіть поснули, і туман посунув по річці, а сонечка усе нема та й нема. Бідний місяць утомився, зблід зовсім та тільки криво поглядає, бідолаха, на східній край неба; зірочки-дівочки порозбігалися десь: нікому й перемінити старого. Аж ось вибігла ясненька світова зірка. "Здоровенькі були, дядечку-місяцю! Та як же ж бо ви змарніли, гай-гай! Ідіть-бо мерщій спочивати, а я й сама посвічу".

Усміхнувся старий і посунув поволі за гору. А сонечко усе спить! Добре йому спати у синьому кришталевому палаці; на пухких хмарних перинах розкошує цар-сонце з усіма своїми синами. А багато ж їх у нього? Так багато, як волосин на голові у молодого бравого хлопця; всім його синам одно ім’я: Проміння.

От батько старий спить, а молодим хлопцям не спиться: один з них вже переморгнувся з світовою зіркою, другий продер дірочку в хмарі та й висунувся тонкий-тонкий та блискучий, неначе золота голка. Побачило сонце, що хлопці пустують – годі вже лежати: разом поворухнулось та так дуже, що самі хмари розсунулись геть та тільки й осталася гарна рожева завіса на всьому східному краю; но тут уже хлопцям не всидіти: цілим снопом вилетіли вони з-за рожевої завіси й полетіли просто вгору богові на добридень дати. За ними й другі от розп’ялись по блакиті й узялись до своєї роботи; котра зірка ще осталася, погасили, неначе нагорілий каганець; котра хмарка ще не проснулася, ту позолотили, в одну хвилину гарно причепурили усе небо.

От і цар-сонце за ними випливає та таке ясне, веселе! Та як глянуло на весь божий мир, та так усе й заворушилось, засміялося, заспівало! І поплило собі сонечко угору до бога на раду, а тимчасом його сини полетіли геть по цілій землі. Одні почали золотити річки та море, другі узялися до снігових гір: повбирали їх у діамантові віночки, треті милують, пестять траву на луках, дерева по садках, збіжжя на нивах. Усім знайшлася робота, тільки найменшому сонцевичу нема, – усе забрали старші брати: от і почав з цікавості заглядати у кожну темну

щілинку: "А може, думає, там є ще що нового? А може, я комусь та запоможу".

Блукав-блукав по горах, по морю, по полях – скрізь усе ясне, нема темних куточків. Аж ось дивиться: блискуча річка заховалася у темний куток під сиві кучеряві верби. "Ага, ага! Ось де ще не бували мої брати, ось де я побачу щось нового!" Тоненький він був, проліз крізь гілля, крізь листя і пірнув у воду. А там росла прехороша водяна маківка, тільки чогось голівка її смутна лежала на широкому листі і ніяк не могла розвинути свої пелюстки. Пожалував сонцевич квіточку, поцілував, і зразу повеселішала вона: розгорнула свої снігові пелюстки, розкрила золоту серединку і зробилася така гарна, що комар, пролітаючи, не втерпів і закричав на весь голос: "Сюди! Сюди! Подивітеся, що тут за диво!"

Зараз до його назбирались комарі, мушки, водяні павуки зорнули зо дна і забігали крізь неї, неначе хлопці зимою на сковзанці. Піднялися співи, танки, куди тобі! А сонців син радіє: шугнув аж до самого дна, зібрав юрбу, рибенят, щоб показати їм нову красу. Зібралися рибенята, очі повитріщали, ротики пороззявляли та хвостиками махають. А один жвавий верховодик скік! Піймав комаря з радощів та й з'їв. Боже! що тут скоїлося: усі другі й собі кинулися до комарів, застрибали, закрутилися, сколотили воду, сколихнули й куширі, де спала стара щука.

Як вискочить стара щука, як роззявить зубатого рота – де вже втікати бідолахам! Мало не всіх похватала, а сонячний промінь так перелякався, що з жаху й не двигнувсь: стовпом золотим стояв у воді, та аж тоді догадавсь сховатися, як рибок не стало. Та нічого вже не помогло; пропали комарі, пропали рибки, а біла маківка з жалю заплакала росою й похилилася на зелений лист. Соромно і сумно було променеві, і він полинув додому.

А сонце стояло вже на краю неба та скликувало своїх золотих синів; аж поскликувало, заслонилось рожевою завісою, зачинилося хмарами-дверима, уклалося на пухких хмарах і питає своїх синів: "Сини мої милі,

промені золотії! Де ви бували, що ви чули, що й самі робили?" І почали вони: той те розказує, той се: той, про що співало море, той про се, що думають гори, третій – про що йому шептала трава на степу, щебетала пташка у гаю.

– А ти, малий? – запитало сонце у найменшого.

– Еге, тату! – закричали разом усі сини, – він нашкодив-нашкодив та й не признається; поліз у темне плесо, розбудив водяну маківку, наскликав комарів, рибенят; риби комарів поїли, щука рибки похватала, а квітка плаче!

Другого ранку розлетілися веселі промені по цілому світу, а винного сина сонечко все не пускає, усе держить під полою. (То було саме тоді, як люди на землі казали: "Ото сьогодні сонце чогось хмариться"). Невесело ж було цікавому!

Минувся день, позліталися старші брати, почали розказувати та все такі цікаві речі, що аж, аж! Не втерпів цікавий, пристав до батька: "Пустіть-бо та й пустіть мене завтра".

– Ну, добре, – відказало сонце, – пущу вже на цей раз, та тільки гляди мені, не залазь, куди не треба. Адже ж, мабуть, бог знав, що робив, коли іначе поставив на виду, а інше приховав.

Тільки що другого дня сонечко кліпнуло очима, а цікавий вже й вирвався насамперед і полетів на землю, пронизуючи рожеві хмарки. "Куди ти! куди! Лови його!" сміялися вони, захоплювали його у свої пухкі обійми, але він вискакував і летів далі. Прилетів на землю, спинився на перлистій росинці та й думає: "Куди ж би оце мені податись? На річку не піду, цур їй! А ось дай зазирну у сей темний бір!"

Та за цим словом туди; а там темно, а там неприємно: кругом поставали, немов старі жовнярі, рівні-рівні суворі стовбури, увесь ліс

заполонили своїми сухими гіллячками, галуззями та вуглуватим корінням, стоять мовчки, нерухомо, не вітають зеселого променя, й самі не просять у нього ласки. "Кому ж тут потрібний я?" – "А ось кому!"

Та за цим словом пронизав одвічну темряву аж до землі, де в гущавині поміж старі папороті зеленіли, наче заячі вушка, два зелені листочки; з-поміж них вистромлялася тонесенька стрілочка з білими квіточками-дзвіночками; то була конвалія. Як пригорне її промінь, як пригріє – набралася вона сили, радісно здригнула й сказала "Спасибіг!" Та тільки не словами сказала, а чудовими пахощами. А промінь радіє, стрибає ясними зайчиками по старих стовбурах, грається з блискучими росинками, шукає, кому б похвалитись своєю радістю. Аж ось летить бджілка, серпанкові крильця, оксамитовий жупанок, летить і співає: "А де ви, пахущі квіточки?"

"Ось!" скрикнув промінь і показав їй шлях до конвалії. Припала бджілка до квіточки, цілує: напилася пахущого меду, летить вже додому, а промінь такий радий, такий щасливий, він поклав золотий шляшок по лісі і вивів бджілку з темряви під чистеє небо. А тут де не візьметься пташка сизокрила, хап її дзьобом за серпанкові крильця й понесла в гніздечко.

Зовсім розгнівався промінь, погнався за пташкою, та все ніяк не вигадає їй кари за її злочинство. Дивиться, аж пташка не з’їла своєї здобичі: принесла у гніздечко, а там малі діти, голі пищать, рота роззявляють; побачив промінь, як пташка-мати обділює своїх дітей шматочками бджілки, і одлягло у нього від серця. Коли гляне він, аж недалеко вже від гнізда по дереві дереться білоголовий хлопчик. Доліз до гнізда, видер, заклав його в пазуху і з поспіхом поніс додому.

Шкода стало променеві пташок, і він спересердя на хлопця узяв та й зовсім злетів з того дерева. Хлопцеві стало не видко, куди лізти, він обірвався та й гепнув додолу! "Так тобі й треба", хотів сказати промінь, але як почув, що хлопець дуже плаче, то так йому стало жалко і

соромно: "Нічого я не розберу, хто правий, хто винний!" сказав він сам собі та й полетів додому.

Але було ще рано, сонечко ще високо ходило по небу. От промінь узяв та й заховався у білу хмарку та й сидить, думає: "Вернуся додому пізненько, то, може, батько й не впізнає, а то буде мені лихо; знов не пустить на землю гуляти". Ото лежав-лежав та й заснув; прокинувся – аж сонечко стоїть на краю неба, та таке червоне, таке сердите, що аж люди на землі це запримітили й казали: "Оце завтра буде якась негода, ач як сонце розжеврілось, та ще й у хмару сідає".

Ніяково променеві показатись перед очі батькові: сидить собі у хмарці ні в сих ні в тих, аж та, бідолаха, за нього зчервоніла, засоромилась. Дуже розсердилось сонце, нараз завинулося синім-пресинім запиналом. Злякався промінь, кинувся до батька, а вже у сонечка й двері позамикані. Усю ніч було видко, як виблискував над хмарою один-однісінький промінь, а люди казали, що зірниця миготить.

Проситься син до батька, а той сердиться; то зітхає, то гримає на шкодливого сина, так що вітер та грім гудуть попід усім небом, порозганяли геть усі зірочки, навіть і той місяць несміливо виставляв свої ріжки з-за хмар. Настав ранок, а сонечко не встає, грізно тільки глянуло з-за хмари та й сховалося, а на своє місце поставило свого прикажчика – вітра. А той радий прислужитись своєму сердитому панові та підняв таке, що не доведи боже! Хмари ганяє, свище, реве, дощем січе і правих та винних, і то йому ще мало: десь далеко, з горища, чи що, повидирав бог зна колишні, ще зимові хмари-лантухи та як струсне їх на землю – як посиплеться град, як заплаче усе на землі!

Тут вже не видержав молоденький промінь: "Ні, каже, цього вже я не допущу, щоб за мою провину так сікли бідних неповинних. Коли хочеш, пане вітре, січи мене". І ліг він під холодні льодові різки, а вітер радіє, а вітер знущається над панською дитиною! Не стерпіло сонце: "А зась!" крикнуло воно, і вітер відразу підібрав свої поли та й утік у безодню.

А сонечко вийшло, розсунуло хмари, причепурило на небі і землю освітило, огріло ясною усмішкою, обіцяло, що воно само переробить на добре усі вітрові шкоди.

Увечері, лягаючи спати, довго милувало сонечко свого малого сина: "Ти в мене, каже, добра дитина, хоч і не дуже ще розумна й обережна, але гаряче в тебе серце, як і в мене". І весело стало променеві, так що зразу забувся він, як його градом висічено.

На другий день знов полинув промінець шукати, кому б до помочі стати. Літав по горах, по лісах, по луках – скрізь вже його брати на роботі. Завернув він у город та у самий темний провулочок, а там іде хлопчик у школу. Іде собі, весело помахує лінійкою, книжечки у нього гарно зв’язані за спиною, іде собі, співає та ступені одлічує, мов солдат на муштрі. Ішов-ішов, зустрів другого хлопчика, обідраного, розхристаного. А оце турок. "Стій, не ворушись! Я тебе беру в полон!". Той навтьоки, а наш славний вояка за ним; а був він здорове та сите дитятко, то він скоро подужав плохенького, завше голодного і слабого хлопчика.

Але промінь був тут: "Як його помогти, як кривду змінити на правду?" – та як узяв присвічувати і паничеві у серце, і плачучому голодранцеві в личко. Зглянулись хлопці, і зробилося диво: кривда у правду змінилася, а горе на приязнь: паничеві дуже соромно стало за себе і шкода бідного хлопчика; він кинувся до нього, почав цілувати, просити прощення. "Хочеш, я тобі віддам усі мої книжки, картинки – хочеш?" – "Та я неписьменний!" – "Ну хоч, я тобі оддам мої гроші, що мені мама дала, щоб купити сніданок! Хоч оце найлучче: поміняємось одежею, бо в тебе така драна, а в мене нова, хороша, та ще й дома друга є".

Хлопці попередягалися, побраталися зовсім, і один дав драпака скільки мога, як тільки побачив якогось пана, а панич вернувся додому, де його зразу не впізнали, потім вилаяли добре, навіть чуба нам’яли, але він нічого не сказав, де ділася його гарна одежа. Промінь дуже радів за

свого маленького панича і з радощів поклав собі, що найкраще йому зоставатись у городі поміж людей, де ще більше горя, біаноти та таких темних кутків, ніж де на світі.

Летить собі далі, аж бачить: високий та довгий похмурий домише, а вікна у нього такі малесенькі, темні та ще й позагороджувані залізними гратками. "Що це таке? – думає промінь (а то була тюрма). – Ото, мабуть, там темно та холодно! Дай-но зазирну туди!" Злетів у віконце і розсипавсь зайчиками по бридких слизьких стінах, по кутках, заснованих павутинням, по брудній долівці. Насилу знайшов мешканця сеї негарної кімнати, бо він був такий же брудний, сірий та нерухомий, як кам’яні стіни. Сидів собі він у куточку на соломі, чи дрімав, чи так чогось замислився; даремне промінь крутився і блищав перед його очима, неначе й не бачив його нерухомий чоловік.

Тоді почав промінь пригадувати, чим би звеселити його, на що б то гарне звернути його погляд, і не найшов нічого, окрім купочки моху в куточку вікна. Як почав, як почав гріти його та спускати на його капельки води, що застоялась на вікні, аж мошок набубнявів, позеленів, і все вікно наче покращало. Бідний в’язень стрепенувся, усміхнувся тому мохові, поставив під вікном стільчик на стільчик, перекинув відро, виліз на його, причепивсь, наче кітка, і припав головою до віконця, не надивиться на синю блакить, на подушечку зеленого моху, на золотий промінь сонця, що цілував його бриту голову.

"О моє небо! О мої степи зелені! Коли-то я вас побачу?" шепотів в’язень, цілуючи мох. А промінь радіє, що догодив безталанному, що нагадав йому про його милу країну. Коли оце враз як скрикне чоловік: "Будь же ти проклятий, ясний променю; будь ти проклятий, зелений мошку, і ти, синє небо! Нащо ви розворушили болячку в моєму серці?" Та так торгає гратку руками та б’ється об кам’яну стіну головою, що промінь злякавсь та й утік із тюрми.

"Най, каже, йому цур з тими малими вікнами та високими стінами".

Летить собі та заглядає до вікна маленьких домків, що стояли в гущавині садків: усі вікна відчинені, усі люди милуються вишневим, грушевим, слив’яним цвітом, дихають їх пахощами, одне тільки віконечко зачинене та ще й заслонене біленькою завісою. "Нашо це так?" запитав промінь та й ускочив у маленьку дірочку, що була в завісі. Озирнувся, осяяв чистеньку гарненьку кімнатку, біле ліжечко, а на ліжечку бліду-бліду хвору дівчинку, золотив її кучеряві косенята, рум’янив худенькі щоки.

Повеселішала хвора і почала матір благати: "Матіночко, голубочко, одчиніть віконечко; дайте мені глянути, як у нас тепер у садку! Нехай мене ясне сонечко обігріє, вітрець теплий обвіє – от я й видужаю, їй-богу, видужаю, ось побачите!" Мати важко зітхнула (мало вона надії покладала, щоб її люба доня подужала), але одхилила голівочку й одкрила кватирочку. "Ні, мамусю, одкрийте усе, усе вікно!". Мати стала довго вмовляти, що лікар не дозволив, а дівчинка так жалісно стала дивитись крізь великі блискучі сльозини, в котрих так і заграв веселий промінь.

Не змогла мати одмовити тим сльозинам і одчинила. "Як гарно! О, як же гарно надворі! Якби мені хоч на хвилиночку вийти у садочок, мені здається, я зараз би видужала!" Мати відійшла в куточок готувати лікарства, а дівчина в одну мить – хип! та з ліжка, та за ясним променем просто до вікна. Але сили вже не було у бідної дівчини! Як та підкошена билиночка, хитнулася вона і впала на руки матері, що з острахом підбігла до неї. "Доню, доню, що це ти робиш!" А доня вже закашлялася, закашлялася тяжко, а потім упала на подушку і стала така бліда та нерухома. Не догадався промінь, що з нею робиться, але як заголосила мати над своєю неживою донею, то промінь так перелякався, що втік з хати і не знав, де вже йому й опинитись.

"Оце, думає, наробив! Якби я не підманив із собою дівчинку, може, ще б жила та й жила, видужала б матері на втіху і собі на радість".

Страшно було вертатись променеві додому, от і заліз він поміж круті гори, у темну-темну печеру. Чує, там голос страшенний; він з цікавості як осяє цілу печеру та аж занімів. Там розбишаки чоловіка вбивали. Утік промінь у батьків кожух, та недовго всидів. "Боже мій, думає, оце вони наробили такого лиха, як же ж їм тепер на світ глянути? Ой темно, як темно у їхньому серцю, і ніхто не схоче їм присвітити, як оце я не зроблю цього; нехай вже гнівається батько, а моя несила тут сидіти".

І злетів він знов у печеру. Забитий лежав тихо серед кривавої калюжі, тихо сиділи й розбишаки і з острахом дивились на лице покійника. А промінь, як осяяв те мертве обличчя, як зазолотить його русяве волосся та разом же як заглянув v серце розбишакам, так ті й затремтіли: "Ой, це святий, це ми святого вбили!" Кричать вони, цілують мертвого і каються в тяжких гріхах.

Сонце сідало: довго скликувало своїх синів, довго перелічувало, а все не долічувалось одного: то невгомонний найменший син остався у печері з розбишаками, бо йому було шкода покинути їх нещасні серця, що уперше сьогодні засвітилися живою іскрою.

На другий день устало сонечко змучене, бліде, а потім ще взяло та й покрилося чорно-пречорною завісою, так що й на небі і на землі стало темно, як уночі. Люди перелякались: "Ой, сонце міниться! Ой, кінець світу!" І пішов переляк по всій землі! Скотина реве, коні жахаються, півні кукурікають, люди плачуть, і все це сталося через те, що сонце дуже розсердилось на свого невгомонного сина.

Де ж таки й не сердитись: сонце уранці послало старших синів шукати його: думало, може, яка пригода спіткала, а він собі й байдужісінько! Сидить з розбишаками у печері, блищить ясно та радісно у їх очах, неначе й справді тут йому краще, ніж з батьком жити та з братьми... "Іди додому, батько гнівається", кличуть браття. "Ой почекайте, братіки, ще я не скінчив свого діла. Нехай ось вони поховають цього чоловіка, нехай з ним поховають разом і все своє попереднє грішне життя!"

І як не намовляли браття, остався з розбишаками, поки ті не закопали покійника, поки не заприсяглися іти межи людей та жити так, щоб усім скривдженим, усім бідним та нещасним робити добро. Так навчив їх ясний промінь і радіє, а до того й байдуже, що робиться на небі. Коли це як гримне грім, насторожив уха промінь і чує:

"Не син мені віднині той невгомонний, непокірливий син, що любить заглядати у темні кутки та освічувати оце грішне, погане, зле! Не прийму я його до себе й за те, що він втручається скрізь не в своє діло та навчає, як треба жити на землі. Зневажає він мене, проміняв мої блакитні палаци на оті погані печери. Проклинаю я його і не прийму до себе!"

Вжахнувся промінь і вже згори хотів згаснути, коли як гляне навкруги, то скрізь темно та сумно, – забув і своє горе й кинувся помагати бідним дітям землі: розсипався увесь на дрібнесенькі іскри і запав у людські серця. І тільки в чиє серце попаде та іскринка – зразу той стається добрий, спокійний та іде жаліти та заспокоювати сусідів.

І чує сонце з-під свого чорного покривала: замовкли на землі галас, туга та прокльони, і скрізь чулася тиха молитва та присяга жити, як бог звелів. І несила стала батькові сердитись на свого сина,що зробив таке велике диво на землі. Одкрило воно знов своє ясне лице і послало замість попереднього прокльону своє щире благословення:

"Прощаю і благословляю тебе, мій добрий сину, що не злякавсь і гніву мого, не пожалів і себе самого оддати нещасним на поміч. Живи ж, мій сину, на землі, освічуй і огрівай самі тісні куточки, щоб і там ставало тепло та радісно".

І оставсь промінь на землі, поселився не в печерах, не в лісі, не під водою, поселився у людських серцях (бо нема тіснішого куточка, як воно) – і добре тому, хто не вгасив у собі його ясної іскринки: у того

чоловіка і в очах же сонячний промінь, і в голосі дзвенить ласкою, і що не робить той чоловік, усе він робить на добро та на користь людям.

От тільки шкода, що з того часу багато літ проминуло, намножилося людей сила-сила! І вже не кождому дістається по ясній сонячній іскринці.